

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Cum Andreae Schotti ad veterum exemplarium fidem castigatione: Cuius libros pagina sequens exhibet - Adiectus est rerum memorabilium Index locupletissimus

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

Genevæ, [1646]

Liber quartus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1515](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1515)

ratum sinu ferrum, & Nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est vitro modo pater meus accusatorem non habeat. Iuravit tribunus: nec se fallit, & causam accusationis remissæ coucioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

CAP. XXXVIII. ALIA ex aliis exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summum protulerunt, & è plebe acertioque ignobili nunquam tacendos sæculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantum opus sit, quam laudabile, quamq; nunquam à memoria hominum exiturum, posse hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, siue æquum, siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincuntur. Quid eo adolescente præclarior, qui sibi ipsi dicere potuit; neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus vbiq; prædicabit, à filio suo se beneficiis victum? Quid autem est felicius, quam sibi cedere?

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Omnia quæ tractauimus, Ebuci Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum, quàm quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expectandæ sint. Inueniantur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in se magnificum, si quicquam habet venale. Quid enim est turpius, quam aliquem computare, quanti vir bonus sit: cum virtus nec lucro inuitetur: nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in se impendere iubeat, ac sæpius in vitro tributis sit? Calcatis vilitatibus ad illam eundem est quocunq; vocauit, quocunq; misit, sine respectu rei familia-

ris, interdum etiam sine vlla sanguinis sui parsimonia vendendum, nec vnquam eius imperium detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, sæpe & abunde probatum est.

CAP. II. IN hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata, & umbratica turba, in conuiuio suo philosophantium, apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis parer, illis deseruit, illis supra se videt. Non est, inquit, voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutem est? De ordine putas disputationem esse? de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt: ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego sine virtute nego beatam vitam posse constare. Ipsam voluptatem quam sequor, cui me mancipavi, remota illa, improbo & damno. De hoc vno disputatur, vt vni virtus summi boni causa sit, an ipsa summum bonum. Vt hoc vnum quærat, ordinis tantum ex stimas mutationem? Ista vero confusio est, & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quòd post voluptatem ponitur virtus, sed quòd omnino cum voluptate conferatur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, vitibus incommo-
dis magis, quam isti effœminato bono inferenda.

CAP. III. Hæc, mi Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis est, & turpissimum id causa vilius alterius rei dare, quam vt datum sit. Nam si recipiendi spe tribuerimus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus. Nunc vero diuiti importuno pauperem præferimus. Non est beneficium quod fortunam spectat. Præterea si vt prodessemus, sola nos invitaret utilitas, minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij vero tot munera, quæ hinc intermissione diebus ac noctibus fundunt, non da-
reant.

sent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenusque & tutos & inuiolabiles præstat. nulli ergo beneficium dabunt, si vna dandi causa est, se inuerti ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed scæus: circumspicere, non vbi optime ponas, sed vbi quaestuosissime habeas, vnde facillime tollas. Quod cum longe à diis remotum sit, sequitur vt liberales sint. Nam si vna beneficij dandi causa sit, vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo speranda est, nulla dandi beneficij causa est.

CAP. IV. SCIO quid hoc loco respondeatur. Vtique non dat Deus beneficia, sed securus & negligens nostri auersus à mundo aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit non exaudit precantium voces, & vndique subleuatis in cælum manibus vota facientium priuata ac publica. Quod profecto non fieret nec in hunc furorẽ omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces deos, nisi nossent illorum beneficia nunc vtro oblata, nunc orantibus data, magna tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluentia. Quis est itaque tam miser, tam neglectus, quis tam durus & in penam genitus, vt non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes torrem suam, & querulos circumspice. inuenies non ex toto beneficiorum cœlestium expertes: neminem esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autem id quod nascentibus ex æquo distribuitur? Vt quæ sequuntur inæquali dispensata mensura transeamus, parum dedit natura cum se dedit?

CAP. V. NON dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est: vsque in delicias amatur. Tot arbuta, non vno modo frugifera, tot herbæ alutares, tot varietates ciborum per totum annum digestæ, vt inerti quoque fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido innascentia, alia per subime dimissa, vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod no-

bis conferret Flumina hæc amœnissimis flexibus campos
cingentia, illa præbitura commerciis viam, vasto & nauigabili
cursu vadentia: ex quibus quædam statis diebus mirabile
incrementum trahunt, & anhela & feruenti subiecta
cælo loca subita vis æstiuæ torrentis irriget. Quid medi-
catorum torrentium venæ? Quid in ipsis litoribus aquarum
calentium exundatio?

Te Lari maxime, teque

Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino.

CAP. VI. SI pauca quis tibi donasset iugera, accep-
tissimè te dices beneficium: immensa terrarum late paten-
tium spatia negas non esse beneficium? Si pecuniam tibi a-
liquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi ma-
gnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis, tot metal-
la defodit, flumina emisit in æræ, super quæ decurrunt sola
aurum vehentia: argenti, æri, ferri immane pondus omni-
bus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem de-
dit, ac latenuum diuiciarum in summam terra signa dispo-
suit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur,
in qua marmoreis aliquid resplendat, & nitidius, auro aut
coloribus sparsum, num mediocriter munus vocabis? Ingens
tibi domicilium, sine vlllo incendij aut ruinæ metu struxit,
in quo vides non tenues crustas, & ipsa quæ secantur la-
mina graciliores, sed integras lapidis preciosissimi moles,
sed totas, variæ distinctæque materiæ, cuius tu paruula
frusta miraris, tectum vero aliter nocte, aliter interdiu
fulgens, negas te vlllum munus accepisse? Et cum ista quæ
habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulla de-
bere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? Vn-
de istam, per quam actus vitæ tuæ disponis atque ordinas
lucem? Vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur
calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis ultra
satietatem lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ
voluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis ac marces?
Nonne si gratus es dices,

— *Deus nobis hæc otia fecit:*

Namque risi ille mihi tempus deus, illius aram

Sape tener nostræ ab oculibus imbuet agnus.

Ille meas errare boues, ut cernis, & ipsam

Ludere qua vellem, calamo permisit agresti.

Ille;

Ille Deus est, non qui paucas boues, sed qui per totū orbē armenta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiuâ substituit, qui non calamo tantū cantare, & agreste atque incōditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, sed tor artes, tot vocū varietates, tot sonos, alios spiritū nostro, alios externo, cantus edituros commentus est. Neque enim nostra ista quæ inuenimus dixeris, non magis, quā quod cresemus: quā quod ad constitutum tempus suā corpori officia respōdent. Nunc puerilium dentium lapsus, nunc ad surgentē iā ætatem & robustiorē gradū transeuntē pubertatē, & vltimus ille dies fugētī vitæ terminum ponens. Inscita sunt nobis omnium ætatū, omniumque artium semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia.

CAP. VII. NATURA, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cū hoc dicis, mutare nomen Deo. Quid enim aliud est natura, quā Deus, & diuina ratio toti mundo & partib. eius inserta? Quotiens voles, tibi licet aliter hūc auctore rerum nostrarū cōpellare. & Iouem illū optimum ac maximū ritē dices, & tonantē & statorem: qui nō (vt historici tradiderūt) ex eo quod post vorū susceptum, acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, statos, stabilitosque est: hunc eundemque & fatum si dixeris, nō mentieris. Nam cum fatum nihil aliud sit, quā series implexa causarū n, ille est prima omnium causa, ex qua ceteræ pendunt. Quæcunque voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cælestem continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

CAP. VIII. HUNC & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium nostri putant. Liberum patrem: quia omnium parens sic, quod ab eo primum inuenta feminam vis est, consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quumque lassata fuerit opetibus editis, in ignem recessura. Mercurium: quia ratio penes illum est, numerusque & ordo & scientia. Quocunque te stixeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. Nihil ab illo vacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliū, qui te negas Deo debere, sed naturæ: quia nec natura sine Deo est, nec Deus sine natura: sed idem est vtrumque, nec distat. Officium si quod à Seneca acceples, An-

næo te diceret debere, vel Lucio; non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam; omnia eiusdem Dei nomina sunt, variè vrentis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona sunt. Quicquid horum tibi placuit, animus placet.

CAP. IX. SED ne in aliam disputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, sine spe recipiendi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quicquam conferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, vna spectatur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus, sepositis commodis nostris. Dicis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus. Quia ne agricolæ quidem semina arenis committunt. Nostram utilitatem in beneficiis dandis sequimur, quemadmodum in arando serendoque. Neque enim serere, per se res expetenda est. Præterea quæritis cui dandum sit beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare, expetenda res esset, quocunque loco & quocunque modo daretur, beneficium erat. Honestum propter nullam aliam causam, quam propter vsum sequimur. Tamen etsi nisi aliunde sequendum est, quærimus quid faciamus, & quando & quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium sit. Quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium.

CAP. X. DEPOSITVM reddere, per se res expetenda est: non tamen semper reddam. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, vtrum inficiet, an palam reddam. Intuebor utilitatem eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. Idem in beneficio faciam. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim sine ratione faciendum est. Non est autem beneficium, nisi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum, donationem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus vocem: Malletm perdidisse, quàm illi dedisse. Turpissimum genus perdendi est inconsulta donatio: multoque grauius malè dedisse beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa

culpa est, quod non recepimus: quod cui daremus, non elegimus, nostra. In electione nihil minus, quam hoc quod existimas, spectabo, à quo recepturus sim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus gratus est: & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æstimatio mea. Ideo locupletem sed indignum, præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam: Vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam. Quod oportet autem, non est sine electione: quæ qualis futura, sit interrogas?

CAP. XI. ELIGAM virum integrum, simplicem, matrem, gratum, alieni abstinentem, sui non auarum, non tenacem, beneuolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si vitias me & sordida computatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi proffit, non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo abfuturo semper, non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, benefacere; aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris, succurrimus. Ignoto naufrago nauem, qua reuehatur, & damus & instruimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis Deos delegat, precaturque, vt illi pro se gratiam referant. Interim nos iuuat sterilis beneficii conscientia. Quid cum ipso vitæ sine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam vbi remotis vilitatibus, solum ante oculos honestum stetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimum vitium, voluptas. Vbi mors intercluit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem mi-

fit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Neque quicquam cura sanctiore componimus, quam quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem. Hunc ego locupletiores faciam: huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestati, moriendum fit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse: creditum aurum non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem dicimus iusti iniustique regulam esse: & regula non est res per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam credidum. Vis scire? adicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum non est, ut sæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum fit. Sic latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire permittatur: reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi detrahero sordes, sub accusatoribus iisdem, fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deicio. creditoribus eius me obligaturus: ut possim seruare proscriptum, ipse proseriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causa, & æstiuæ secessus, quoto anno empturus sit disputat: cum emerit, uendum est. Eadem in beneficiis ratio est. Nam cum interrogaueris quid reddat: respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi, quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quicquam præter ipsas petis.

CAP. XIII. MUNDVS in quid incessum absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt: sunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est, circumagere rerum ordinem; quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc saluetaria nobis facere sine præmio: ita viri officium est in cer

alia,

alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occasionem beneficii perdat. Vobis voluptas est, interiti otio assuefacere corpusculum. & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densa umbra latitare, tenerimique cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis. animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusque intra hororum latebras, corpora ignavia pallentia saginare: nobis voluptas est, dare beneficia vel laboriosa, dum aliorum labores leuent: vel periculosa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes nostras aggravatura, dum aliorum necessitates & angustias laxant. Quid mea interest, an recipiam beneficia? Etiam cum recepero, danda sunt. Beneficium, eius commodum spectat cui præstatur, non nostrum: alioquin nobis non illi damus. Itaque multa quæ summam utilitatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator vitibus prodest, medicus ægris, mango venalibus: sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus profunt.

CAP. XIV. NON est beneficium quod in questum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio est. Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incenderet repullit: quæ aut legem, aut virum timuit, ut ait Ovidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non in merito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, non sibi. Eodem modo qui beneficium ut reciperet, dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vsui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbutis quæ colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia laborent? Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono venit, nec ad vllam rem, cuius extra ipsa fructus est. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberali, cupiens dare etiam cum dederit & augere nouis ac recentioribus vetera: & non habens propositum, quanto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedire. Quia magnifici est se amare, sibi parcere, sibi acquirere. Ab omnibus istis vera beneficii dandi cupido auocat. Ad detrimentum, iniecta manu trahit, & utilitas relinquit, ipso beneficii opere latissima.

CAP. XV. NUNQVĪD dubium est, quin contraria sit beneficium iniuria? Quomodo iniuriam facere, per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare, per se expetendum. Illic turpitudine contra omnia premia in scelus hortantia valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixerō, neminem non amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, ut non libentius eum videat, in quem multa congesti: cui non causa sit iterum dandi beneficii, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam saepe dicentem audis. Non sustineo illum deserere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra homines gratiosos agam. Nolo: sed quid faciam? Iam illi semel, iterumque affui. Non vires inesse isti rei propiam quandam vim, quæ nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit utilitas, ut & iniuria tueri ac fouere perseueremus, sola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturalè, quàm liberis prauis.

CAP. XVI. IDEM isti gratiam referre ipsos fatentur non quia honestum est, sed quia utile, quod non esse ita minore opera probandum est. Quia quibus argumentis colligimus beneficium dare, per se rem expetendam esse, in eadem etiam hoc colligemus. Fixum est illud, à quo in cetera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam, quam quia honestum sit coli. Qui ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominem sibi ipsi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est, quomodo id feret? utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem sibi & profuturam omiserit? Puto, nequam hominem existimas: cui pœna, non cui curatore opus sit. Quod non accideat, nisi gratum esse per se expetendum, honestum que esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt, & an sint honesta, interprete egent: hoc expositum est pulchriusque, quam ut splendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium

omnium animos receptum, quam referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. AD hoc, dic mihi, quæ causa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus est Ambicio? Et quæ iactatio est soluisse, quod debebas? M. tus, nullus ingrato. Huic enim vni rei non possumus legem, tanquam satis natura cauisset. quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuum est enim, quo natura imus, impelli. Quæmadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honesta per se petat. Placet suæque natura: adeoque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis. probare meliora. Quis est, qui non beneficius videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotentissime fecit, speciem aliquam induat recti? velit quoque iis videri beneficium dedisse, quos læsit? Gratiæ itaque agi sibi ab his quos affixere, patiuntur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudoriquæ est: nec quisquam tantum à naturali lege desciuit, & hominem exiit vt animi causa malus sit. Dic ergo cuilibet ex istis qui raptò viuunt, an ad illa quæ latrociniiis & furtis consequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui grassati, & transeuntes percutere questus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitie præmiis sine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum præmittit: etiam qui non sequuntur, illam vident.

CAP. XVIII. VT scias, per se expetendam esse gratiæ animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dislociat, ac distrahit quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis iuvamur officiis? Hoc vno instructior vita, contraque incurssiones ubertas munitor est beneficiorum commercio. Fac nos singulos: quid sumus? præda animalium & victimæ, ac vilissimus & fragillimus

sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutela sui satis virum est: quæ unque vaga nascuntur, & actura vitam se-gregem, amata sunt. Hominem imbecillitas cingit; non vnguum vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Nudū & infirmum societas munit. Duas res dedit, quæ illum ob-noxium ceteris, validissimum facerent, rationem & so-cietatem. Itaque qui par esse nulli posset, si didiceretur re-rum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terris genitum, in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc mor-borum impetus arcutit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit; quod licet contra fortunam aduocare. Hanc tolle, & vnitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tolle-tur au-tem, si efficias, vt ingratus animus non per se vitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quam multi sunt enim, quibus ingratis esse tuto licet? Denique ingratum voco, quisquis metu gratus est.

CAP. XIX. DEOS nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquam amat, quos timet. Tu de-nique Epicure Deum inermem facis. Omnia illi tela, om-nem detraxisti potentiam, & ne cuiquam metuendus es-set, proiecisti ipsum extra mundum. Hunc igitur septum ingenti quadam & inexplicabili muro, diuisumque à con-tactu & à conspectu mortalium, non habes quare verear-is, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est. In me-dio interuallo huius & alterius cæli desertus, sine anima-li, sine homine, sine re, ruinas mundorum supra se circaq; se cadentium euitat, non exaudiens vota, nec nostri curio-sus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam paren-tem: grato, vt opinor, animo: aut si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te atomi & istæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerunt, cur colis? Pro-pter maiestatem, inquis, eius eximiã, singularemq; naturã. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nulla spe, nullo pretio inductus. Est aliquid per se expectedū, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est honestum. Quid est autē honestius, quam gra-tum esse: Huius virtutis materia tam latè patet, quam vita.

CAP. XX. SED inest, inquit, huic bono etiam utilitas ali-qua, cui enim virtuti non inest? sed id propter se experi di-citur,

gitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, se-
 positus quoque illis ac remotis, placet. Prodest gratum es-
 se: tamen gratus, etiam si noceat. Qui gratus est, quid
 sequitur? Ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conci-
 liet? Quid ergo si quis tibi offensas concitaturus est? Si quis
 intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa
 etiam ex reposito acq̄sistoque perdenda sint, num libens
 in detrimenta descendet? Ingratus est, qui in referenda
 gratia secundum datum videt, qui sperat, cum reddit. In-
 gratum voco, qui ægro assidet, quia testamentum facturum
 est, cui de hæreditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat
 licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij de-
 bet, si animo eius obuersatur spes, si captator est, & hamum
 iacit: ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lassæ mor-
 bo pecora & casura, è proximo speculantur, ita hic immi-
 net morti, & circa cadauer volat. Gratus animus ipsa virtu-
 te propositi sui capitur.

CAP. XXI. GRATVS animus ipsa virtute propositi
 sui capitur. Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate
 corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gra-
 tus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse
 ostentare se potest: habet quod iactet, quod proferat. Di-
 citur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono
 debet. Hinc intra conscientiam occlusus est. Quæ illi contin-
 gere potest utilitas ex affectu latenti? At qui hic, etiam si vl-
 tra facere nil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiam
 cupit. Quicquid vltra desideras, non ipsi deest. Artifex est
 etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non suppet-
 unt. Nec minus canedi peritus, cuius vocem exaudiri fre-
 mitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post
 hoc aliquid superest, non ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe
 enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retu-
 lit, gratus. Nam ut omnium aliarum virtutum, ita huius ad
 animum tota æstimatio redit. Hic si in officio est, quicquid
 defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui
 tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel etiam alli-
 garis: quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia
 consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo-
 minus se vratur: ita gratus est, etiam qui vult tantum, nec
 habet huius voluntatis suæ vllum alium, quàm se testem.

Immo amplius adiiciam. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quæ mala interpretis opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quam ipsam conscientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac fama reclamatione, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sententiæ aspexit, non numerat suffragia, sed vna sententiæ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ supplicii affici videt, non descendit è fastigio, sed supra poenam suam consistit.

CAP. XXII. HABEO, inquit, quod volui, quod petij. Non poenitet nec poenitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem audiam. Quid mihi volui? quid mihi nunc prodest bona voluntas? Prodest & in equuleo, prodest & in igne; qui si singulis membris admo-ueatur, & paulatim viuum corpus circumeat: licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillat, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati velimus esse, cum morimur? quare singulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam nostram memoria decurren- te, ne cuius officij videamur oblitij? Nihil iam superest, quo spes porrigatur, in illo tam- en cardine positi, abire è rebus humanis quam gratissimi volumus. Est videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia, cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc comoda oriuntur. Et tutior est vita melioribus, amorque, & secundum bonorum iudicium, ætatisque securior quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim ini- quissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps, & sterile fecisset. Sed illud intueri, an ad istam vir- tutem, quæ sæpe tuo ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obsessum iter, fueris iturus.

CAP. XXIII. NON ideo per se non est expetendum, cui aliquid extra quoque emolumentum adhæret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata sunt dotibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Non dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circui- stis solis ac lunæ, vicibus suis temperet? quin alterius ca- lore

lore alantur corpora, terra relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis tristitia frangatur, alterius tempore efficaci & penetrabili rigeat maturitas frugum? quin ad huius cursum fecunditas humana respondeat, quin ille animum obseruabilem fecerit circumactu suo, hæc menslem, minoribus se spatiis hæctens? ut tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum oculis spectaculum, dignusque odorari, si tantum præteriret? Non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum sidus transcorreret? Ipse mundus quotiens per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innuberabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? Quis sibi illa, cum miratur, prodesse cogitat? Aspice ista tacito superne cælo labentia, quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant. Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur; quantum factorum seriem certus limes adducit? Ista quæ tu non aliter, quàm in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cetera hærare. Paucorum motus comprehendimus: innumerabiles vero longiusque à conspectu nostri seducti dii, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque ac spiritu suo rigeat?

CAP. XXIV. QVEMADMODVM hæc cum primum usum habeant, & necessaria vitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi multum quidem præstat, sed non vult ob hoc deligi: amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur à quo inter vtilia numeratur. Gratus est, quia expedit; ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem. Soluto ad illam sinu veniendum est. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, vereor offensam: faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Ut diuersa illorum opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non o-

porteat, quia expedit. Hic gratus est, quamvis non expectat, quia oportet.

CAP. XXV. PROPOSITVM est nobis secundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum sequi. Dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur: nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorrem, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuunt, quantis terras fructibus impleant, quam importunis & in omnes horas ferentibus venti maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis solum molliunt, venasque fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine vlllo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hæc quoque nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta veniat. Pudeat vllum venale esse beneficium. Grauitos habemus Deos. Si Deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis parent maria.

CAP. XXVI. Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse. Permite mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione Stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Stultus, etiam malus est. qui malus est, nullo vitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota vitia sint, sed quia esse possint: & sunt, etiam si latent. Alter est ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura propensus. Illi ingrato, qui sic hac culpa non caret, quo modo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator est, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam capratori. Quis de coctori pecuniam credet, aut depositum committet ei qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia stultus est: & hoc quidem malos sequitur, quos indiscreta & vniuersa vitia circumstant. Dicitur timidus proprie natura, etiam ad inanes sonos pavidus. Stultus omnia vitia haber, sed non in omnia natura pronus est.

Alius

Alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinat.

CAP. XXVII. ITA QUÆ errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? Et Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timeret? Mucius proditor est? Camillus defertor? Non hoc dicimus, sic omnia vitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent: sed malum ac stultum nullo vitio vacare, nec audacem quidem timoris absolimus: ne prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo similem: sic qui stultus est, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia sunt: sed non omnia in singulis extant. Hunc natura in auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus est? aut si nondum deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaque ad propositum reuertar, nemo non ingratus est, qui malus est. Habet enim omnia nequitia semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quo modo malè filia contulit, qui illam contumelioso & sæpe repudiato collocavit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorum damnato, patrimonij sui curam mandauerit: quomodo dementissime testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum spoliatores: sic pessime beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat.

CAP. XXVIII. DII quoque, inquit, multa ingratum tribuunt: Sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari non possunt. Satius est autem, prodesse etiam malis propter bonos, quam bonis deesse propter malos. Ita, quæ refer, diem, solem, hiemis astra usque; cursus, & media veris autumnique tempora, imbres, & fontium haustus, ventorum status status pro vniuersis inuenerunt: excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indiguis. Frumentum publicum tam fur quam periurus & adulter accipiunt, & sine delictu morum, quisquis ciuis est. cum aliquid est, quod tan-

quam cuius, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut ventus bonis viris secundus esset, contrarius malis. Commune autem bonum erat, patere commercium maris & regnum humani genus relaxari. Nec poterat lex casuris imbutus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quam malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit editio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remedium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exige censuram, & personarum æstimationem, quæ separatim tanquam digno dantur, non in his quæ promiscuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fore omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: sua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percussores, & domi ferum exerceentes, murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ publicè inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum sciam, non dabo.

C A P. XXIX. ERGO, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec æquam haurire permittes, nec viam erranti monstrabis? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguiam istud: certe tentabo distinguere. Beneficium est opera utilis: sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res ei e debent, quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem ex sibi abieci, aut ignis accendi factam potestatem? Et interdum ista plus profunt, quam maxima. Sed utilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit precium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: vt eius causa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium; dignumque eum iudi-

ccm:

cem: & libens adtribuam, percipiensque ex munere meo gaudium. Quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, sed negligerter tanquam parua: & non homini damus, sed humanitari.

CAP. XXX. ALIQVANDO daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas inducitur, sed nouis, prætulit. Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Cicero nem filium quæ res consulere fecit, nisi pater? Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris? Quæ Sextum Pompeium, aliosque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quod nuper Fabium Persicum, cuius osculum etiam impuri virabant, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & All'obrogici, & illi trecenti, quæ hostium incursione pro tep. vnam domum obiecerant? Hæc debemus virtutibus, vt non præsentēs solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illi iudē egerunt, vt non in vnam ætatem prodesse, sed beneficia suam etiam post ipsos relinquerent: ita & nos non vna ætate gratifimus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficiis: qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est: qualiscunq; est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

CAP. XXXI. EXCVSARE hoc loco, mi Libertalis, Deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ Arideum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare C. Cæsarem tibi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis audissimum, quem non aliter finire in conspectu suo iubebat, quam si ore excepturus esset? Quid? ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datum auo, proauoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam si priuati parēsque aliis vitam exegerunt. Quid tu curti Mamercum Scaurum Cos. facetes, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore illum hiantē exceptare? Nunquid

enim ipse dissimulabat? Nunquid purus videri volebat? Referam dictum eius in se, quod circumfari memini, & ipso præsentia laudari. Pollioni Afinio iacenti, obsceno verbo usus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: Quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscœnum, ad fasces & ad tribunal admisisti? nempe dum vererem illum Scæurum senatus principem cogitas, indignè fers sobolem eius iacere.

CAP. XXXII. DE OS videre est, vt alios indulgentius tractent, propter parentes anôque alios propter futuram neporum pronepotumque, ac longe sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series: omnium illis rerum per manus suas ituratum scientia in aperto semper est: nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam: quia non temp. sibi, sed se reip. dcauerunt. Regnent hi, quia vir bonus quidam proauus eorum fuit: qui animum supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Refertur illi gratia tam longo spatio non potuit. In illius respectum, nre populo præsideat: non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, aspectu fœdus, & ornamenta sua traducturus. Iam me homines accusabunt, cœcum & temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alij me istud dare, alij olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum gloriæ sequentis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt, nunquam bonum suum à publico distinguentem? Vbi, inquis, iste, aut quis est? Apud me istæ expensarum acceptorumque rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam, scio: alius post longam diem repono, alius in antecessum: prout occasio, & reip. meæ utilitas tulit.

CAP. XXXIII. INGRATO ergo aliquando quedam, sed non propter ipsum, dabo. Quid si, inquit, nescis vtrum gratus sit, an ingratus? Expectabis donec scias, an dandi beneficij tempus non amittes? expectare longum est. Nam

Nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura est. Non expectare, temerarium est. Huic respondebimus; nunquam expectare nos certissimam rerum comprehensionem: quoniam in arduo est veri exploratio: sed ea ire qua ducit veri similitudo. Omne hac via procedit officium. Sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic liberos tollimus; cum omnium incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur ferenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequitur qua ratio, non qua veritas trahit. Expecta, vt nisi bene cessura non facias, & nisi comperta veritate nihil moueris, relicto omni actu vita consistit. Dum verisimilia me in hoc aut in illud impellebant, non verebor beneficium dare ei, quem verisimile erit gratum esse.

CAP. XXXIV. MULTA, inquit, interuenient, per quæ & malus pro bono surrepat, & bonus pro malo displiceat. Fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi vestigijs sequenda est. Certiora non habeo. Hæc vt quam diligentissime æstimem, operam dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in prælio potest accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanquam meo, parcam. Sed hoc & raro accidit, & non vitio meo: cui propositum est hostem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingrati esse, non dabo beneficium. At obrepit, at imponit. Nulla hic culpa tribuentis: quia tanquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te daturum beneficium & postea ingratum esse scieris, dabis, an non? Si facis sciens, peccas: das enim cui non debes. si negas, & hoc modo peccas: quia non das ei, cui promisti. Secta vestra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, Nunquam sapientem facti sui poenitere, nec vnquam emendare quod fecerit, nec mutare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erant, cum sumeret. Ideo nunquam illum poenitentia subit: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum est: nihil melius constitui, quam quod constitutum est. Ceterum ad omnia cum exceptio

ne veniet. Si nihil incidit quod impediatur: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accedere, quia præsumit animo, posse aliquid interuenire, quod deest natura prohibeat. Imprudentium ista fiducia est, fortunam sibi spondere. Sapiens utramque partem eius cogitat. Scit quantum liceat errori, quam incerta sint humana, quam multa consiliis obstant. Ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, consiliiis certis incertus euentus. Exceptio autem, sine qua nihil destinatur, nihil agreditur, & hic illum tuetur.

CAP. XXXV. PROMISI beneficium, nisi quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim isti, quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit, quæ vetat. Tunc fidem illam fallam, tunc inconstantia crimem audiam, si, cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem: postea apparuit per illam causam præiudicium in patrem meum quærit. Promisi me peregrè vna exiturum: sed iter infestari latrociniiis nuntiatur. in rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera vxor tenet. Omnia esse debent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio potest, quam si te malum virum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoque causam habebō deceptus.

CAP. XXXVI. INSPICIAM tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissæ rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam munus dabo, sed verba redimam, & aures mihi peruellam. Damno castigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt postea consideratius loquaris: quod dicere solemus, linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mæcenas) vt centies obiurgandus sim. Inter sese enim vtrumque comparabo. Est aliud, in eo quod promiseris, perseverare: est rursus

sus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen, quantum sit, attendendum. Si leue, conuicemus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quã semper, quare dedero. Totum, inquam, in eo est, quanti promissi mei uerba taxentur. Non tantum quod tenere, promissi, retinebo, sed quod non rectè dedi, repetam. Demens est, qui perstat in errore.

CAP. XXXVII. PHILIPPVS Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus uilem expertus operam, subinde ex præda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominem uenalis animæ crebris auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nunciatum est, accorrit, spiritum eius recollegit, in uillam illum suam transtulit, lectulo suo cecidit, affectum semianimemque recreauit, diebus triginta impensam sua curauit, refecit, uiatico instruxit, subinde dicentem: Gratiam tibi referam: videre tantum mihi imperatorem meum contingit. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit & protinus petiit, ut sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidam, erat hospes eius is ipse, à quo receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. Non sufficit homo iustus unus tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore & bonum uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum insatiabilia satiantur? Quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non ut rusticus, iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam ac liberram scripsit, quia accepta ita exarsit, ut statim Paulaniam mandaret, ut bona priori domino restitueret; ceterum improbissimo militi, ingratiissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigma inferberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inferberentur illæ literæ, sed insculperentur, qui hospitem suum, nudo aut naufrago similem, in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus, quis modus pœnæ seruandus fuerit. Auferendum uicq; fuit,

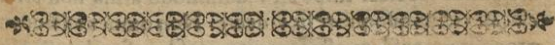
quod summo scelere inuaserat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiserat, propter quod nemo miserari miseris posset?

CAP. XXXVIII. DABIT tibi Philippus quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam, etiam si scelus facturus est, etiam si vno facto præclusurus est naufragis litora? Non est leuitas, à cognito & damnato errore descendere: & ingenue fatendum est. Aliud putavi: deceptus sum. Hæc vero superbæ stultitiæ perseuerantia est: Quod semel dixi, qualecunq; est, fixum ratumq; sit. Non est turpe, cum re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset, quæ naufragio ceperat, nõne omnibus miseris aqua & igni interdiceret? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te litteras istas oculis inscribendas, durissima fronte circũferre. Ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendũ istud decretũ, quo cauetur, ne miseris tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quam si illum in as incidissem.

CAP. XXXIX. QVARE ergo, inquit, Zeno vester, cum quingentos denarios mutuos cuidam promississet, & illum parum idoneum comperisset, amicis sua dentibus ne daret, perseueravit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam male creditæ exactio est. Et appellare debitore ad diem possum; & si foro cesserit, portionem feram: beneficium & totũ perit, & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali patrisfamilix. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseuerasset. Quingenti denarij sunt. Illud quod dici solet, in morbo consumat. fuit tanti, non reuocare promissum suum. Ad coenam quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamuis non concoxerim: sed non si febricitauero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, Si poterò, si debebo. Si hæc ita erunt, effice, vt idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? Eadẽ mihi omnia præsta: & idem sum. Vadi monium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes

omnes datur actio: Deserentem vis maior excusat.

CAP. XL. IDEM etiam illa in quaestione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utique reddendum sit. Animum prestare gratum deo: incertum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, quando felicitas eius cui deo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? Utique cum quidam recipere beneficium. iniuriam iudicet, & beneficia ubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum personam possum, quam velle? Nec enim ideo beneficium nouum recipere deo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quam dabitur, & praebebo me amico meo exercendae bonitatis suae capacem materiam. qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille praestitit mihi, tamen cum occasionem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus vir est, an malus? Apud bonum virum, bonam causam habeo: apud malum non ago. Ne illud quidem existimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquid illis missum est mansculum, subinde aliud inemptius remittunt, & nihil se deberet extantur. Reiciendi genus est, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum possum, quando plus mihi detractus ero, quam illi collaturus: si ille non erit sensurus vllam acceptionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abcessurum erit. Qui festinat utique reddere, non habet animum grati hominis: sed debitoris. Et vt breuius dicam, qui nimis cito capit soluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus est.

LIBER QUINTVS.

CAPVT I.

IN prioribus libris videbar consummasse propositum, cum tractassem, quemadmodum dandum esset bene,